

Magdalena Żabowska

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Stanisław Bąba

1. Biogram

Urodził się 5 września 1939 roku, zmarł 25 sierpnia 2014 roku. Polonista, twórca oryginalnej koncepcji opisu frazeologii języka polskiego (kontynuowanej przez jego uczniów, m.in. Jarosława Liberka). Studiował filologię polską na UMK w Toruniu; pracę magisterską „Przymiotniki pochodne od nazw miejscowych” (1963) przygotował pod kierunkiem Haliny Turskiej. Po studiach pracował jako nauczyciel w szkołach średnich w Aleksandrowie Kujawskim i w Ciechocinku. Od 1969 roku był zatrudniony na UAM w Poznaniu, gdzie pracował do przejścia na emeryturę (w 2008 roku). W 1975 roku uzyskał doktorat („Studia nad frazeologią polską”, promotor: Zygmunt Zagórski), w 1987 roku habilitację (na podstawie rozprawy „Innowacje frazeologiczne współczesnej polszczyzny”), a w roku 1998 otrzymał tytuł profesora.

Kierował Zakładem Frazeologii i Kultury Języka Polskiego UAM (w latach 1996–2006), był założycielem i pierwszym kierownikiem (w latach 1998–2008) Pracowni Leksykograficznej IFP UAM, której zadaniem był opis polskiej frazeologii (w tym celu gromadzono kartotekę frazeologii polskiej, nazwaną później Korpusem Frazeologicznym Języka Polskiego).

Prowadził badania z zakresu stylistyki i leksykologii, zwłaszcza frazeologii i frazeografii, a także kultury języka. Wpływ na taki wybór tematyki badawczej mieli Halina Kurkowska, Stanisław Skorupka oraz Teresa Skubalanka (w roku 1972 i 1973 odbył staże naukowe w Instytutach Filologii Polskiej UW i UMCS). Główny przedmiot jego zainteresowań stanowiła polska frazeologia, analizowana w kontekście współczesnej normy językowej, innowacji, poprawności językowej, właściwości składniowo-leksykalnych, fleksyjnych, a także źródeł, genezy i ewolucji polskich frazeologizmów. W swoich pracach nawiązywał do tradycyjnej koncepcji frazeologii S. Skorupki i ją rozwijał, wykorzystywał również zdobycze współczesnej frazeologii (m.in. Andrzeja M. Lewickiego). W analizie właściwości frazeologizmów uwzględniał pojęcia i rozróżnienia wypracowane do opisu leksyki i poprawności językowej przez Danutę Buttler, Halinę Kurkowską i Halinę Satkiewicz.

2. Studia nad polską frazeologią

2.1. Innowacje frazeologiczne

W kontekście normy językowej S.B. opisywał zagadnienia innowacji, wariacji i błędów frazeologicznych. Innowacje frazeologiczne to wszelkie odstępstwa od normy frazeologicznej (S.B. 1989). Ze względu na sposób naruszenia normy wyróżnił trzy typy innowacji: uzupełnienia, modyfikacje (skracające, rozwijające, wymieniające, kontaminujące, regulujące) i rozszerzenia (S.B. 1982a, 1989; S.B., Liberek 2002). Większość innowacji zachodzących we współczesnej frazeologii stanowią innowacje modyfikujące. Dopuszczalne innowacje to warianty frazeologiczne (por. np. *być solą w oku* – *być komu solą w oku*, *być solą w oku czyimś*, *być solą w oku dla kogoś/dla czegoś* (S.B. 2009: 33)), a innowacje nieuzasadnione funkcjonalnie to błędy frazeologiczne (S.B. 1988, 1991, 1992, 1995). Do analizy i oceny innowacji frazeologicznych wykorzystał koncepcję D. Buttler (S.B. 1982, por. też Buttler, Satkiewicz 1960; Buttler, Satkiewicz, Kurkowska 1971). Zagadnienie to było rozwijane m.in. przez Gabrięłę Dziamską-Lenart (1995, 1996, 1998). Łączliwość leksykalną frazeologizmów S.B. opisywał na tle tendencji rozwojowych leksyki języka polskiego (por. Buttler 1975).

2.2. Derywacja frazeologiczna

Zmiany w zasobie frazeologii powstają w wyniku różnych procesów: zapożyczeń z innych języków i odmian stylistycznych, tworzenia neologizmów frazeologicznych, frazeologizacji grup składniowych, skrzydlatych słów i indywidualizmów frazeologicznych oraz derywacji frazeologicznej, której podstawowymi mechanizmami są werbalizacja wyrażen i nominalizacja zwrotów (derywacja syntaktyczna) (S.B. 2003a; por. Buttler 1981). Nominalizacji nie podlegają m.in. zwroty stanowiące połączenie czasownika i przysłówka, zwroty z negacją czy zwroty porównawcze (zob. S.B. 2006a). Uzupełnianie zasobu frazeologii odbywa się także przez adiektywizację zwrotów (S.B. 2006b, 2007; por. Lewicki 1981).

2.3. Fleksja i składnia polskich frazeologizmów

W zakresie kategorii fleksyjnych przedmiotem badań S.B. były: liczba (S.B. 1973), przypadek (S.B. 1996), rodzaj (S.B. 1996, 1997), czas (S.B. 1997, 1998b), tryb i strona (S.B. 1997), aspekt (S.B. 2008b). Za Lewickim wskazywał na defektywność paradygmatu związków frazeologicznych (S.B. 1996, 1997, 1998b).

W swoich pracach S.B. (1996, 1997) zainicjował opis paradygmatów frazeologicznych, rozwijany przez Iwonę Kosek, Monikę Czerepowicką i Sebastiana Przybyszewskiego (2020) w postaci elektronicznego słownika paradygmatów polskich frazeologizmów czasownikowych.

W ujęciu S.B. w skład normy frazeologicznej wchodzi nie tylko postać leksykalna frazeologizmów, ale także schematy ich łączliwości składniowo-leksykalnej. Jego prace dały początek analizie syntagmatyki frazeologiczno-leksykalnej, rozpatrywanej w aspekcie syntaktyczno-kwantytatywnym i semantyczno-selekcyjnym (S.B. 1982c), ujmowanej na tle walencji wyrażen. Właściwości te zostały uwzględnione w opracowanych przez S.B. słownikach frazeologicznych w postaci schematów walencyjnych frazeologizmów. Zmiany schematów syntaktycznych frazeologizmów analizowała Gabriela Dziamska-Lenart (2004).

3. Frazeografia

Zasób polskiej frazeologii został zebrany i opisany przez S.B. wraz z uczniami (od 1998 roku w ramach działalności utworzonej przez niego Pracowni Leksykograficznej IFP UAM) w słownikach frazeologicznych; zob. Literatura. Nowatorski charakter miało umieszczenie w mikrostrukturze słowników frazeologicznych informacji gramatycznych: schematów łączliwości składniowej frazeologizmów oraz informacji o właściwościach aspektowych wyrażań werbalnych.

4. Słowotwórstwo i składnia

W zakresie słowotwórstwa przedmiotem zainteresowania S.B. (1964) były początkowo przymiotniki pochodne od nazw miejscowych, w późniejszym czasie żywotność wybranych formantów oraz neologizmy strukturalne (S.B., Szczyszek 2000, 2006, 2007, 2008).

Wraz ze Stanisławem Mikołajczakiem rozwijał zagadnienia składniowe dotyczące funkcjonowania parentezy (S.B., Mikołajczak 1973a, 1975, 1981) i orzeczenia szeregowego (S.B., Mikołajczak 1973b). Zdania parentetyczne, rozumiane jako zdania ujęte w nawiasy, zostały poddane klasyfikacji ze względu na układ linearny, budowę oraz stosunek do tekstu prowadzącego (S.B. 1973a), a także funkcję w tekście (por. (a) parentezy akcesoryjne, (b) komentujące i dopowiadające, (c) z przytoczeniem, (d) z uwagą chronologiczną lub dygresją, (e) z konstrukcjami emfatyczno-emocjonalnymi, (f) konkretyzujące, (g) wariantujące; zob. S.B., S. Mikołajczak 1975). Analizował także problem funkcji stylistycznych tzw. potoku składniowego (S.B. 1978b).

5. Inne zagadnienia

W dorobku S.B. istotne miejsce zajmuje kultura języka i poprawność językowa, zwłaszcza w zakresie frazeologii (np. S.B. 1978a, 1986; S.B., Walczak 1992). Był autorem licznych artykułów dotyczących znaczenia, genezy i ewolucji poszczególnych frazeologizmów (publikowanych głównie na łamach „Języka Polskiego”, zob. S.B. 2012). Zajmował się także stylistyką, zwłaszcza w kontekście wykorzystania frazeologii w stylu artystycznym i publicystycznym, oraz frazeologią regionalną (S.B., Piotrowicz 1994). Opracował też materiały do bibliografii frazeologii polskiej (S.B. 1998a, 2003b, 2008b).

→ DERYWACJA, JEDNOSTKI JĘZYKA I POŁĄCZENIA JEDNOSTEK JĘZYKA, PARENTEZA

→ DANUTA BUTTLER, HALINA KURKOWSKA

Najważniejsze publikacje

S.B. 1964. „Przymiotniki pochodne od nazw miejscowych. Formacje przymiotnikowe z «-owski»”. *Językoznawca* 11–12: 32–44.

S.B. 1973. „Osobliwości fleksyjne rzeczownika w stałych związkach wyrazowych współczesnej polszczyzny”. *Poradnik Językowy* 7: 398–407.

- S.B. 1978a. *Kultura języka polskiego. Zagadnienia poprawności językowej w zakresie frazeologii*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- S.B. 1978b. „Stylistyczne funkcje potoku składniowego we współczesnej prozie polskiej na wybranych przykładach”. W *Studia nad składnią polszczyzny mówionej. Księga referatów konferencji poświęconej składni i metodologii badań języka mówionego (Lublin 6–9 X 1975)*, red. S. Grabias, J. Mazur, K. Pisarkowa, i T. Skubalanka. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 271–283.
- S.B. 1982a. „Główne typy innowacji frazeologicznych”. W *Statość i zmienność związków frazeologicznych*, red. A.M. Lewicki. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 17–25.
- S.B. 1982b. „Ograniczenia w zakresie kategorii liczby komponentu a stabilność struktury formalnej związku frazeologicznego”. *Poradnik Językowy* 3: 141–151.
- S.B. 1982c. „Z zagadnień leksykalnej łączliwości frazeologizmu”. W *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej*, red. M. Basaj, i D. Rytel. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 89–98.
- S.B. 1986. *Twardy orzech do zgryzienia, czyli o poprawności frazeologicznej*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- S.B. 1988. „Analiza i ocena innowacji frazeologicznych”. *Polonistyka* 9: 677–683.
- S.B. 1989. *Innowacje frazeologiczne współczesnej polszczyzny*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- S.B. 1991. „Innowacje frazeologiczne i kryteria ich oceny”. W *Aktualne problemy kultury języka*, red. A. Furdal. Zielona Góra: Wydawnictwo WSP im. T. Kotarbińskiego, 25–34.
- S.B. 1992. „Dwa rodzaje błędów frazeologicznych”. W *Opisać słowa. Materiały ogólnopolskiej sesji naukowej w rocznicę śmierci Profesor Danuty Buttlerowej «Teoretyczne i metodologiczne zagadnienia leksykologii»*, Warszawa 4–5 marca 1992 r., red. A. Markowski. Warszawa: Elipsa, 7–21.
- S.B. 1995. „Innowacje frazeologiczne – analiza, kryteria oceny”. *Poradnik Językowy* 4: 21–29.
- S.B. 1996. „Z fleksji polskich frazeologizmów. Cz. I: Uwagi o odmianie wyrażen”. W *Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny. Tom III. Materiały IV Kolokwium Językoznawczego Świnoujście, 22–24 września 1994*, red. M. Białoskórska. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe USz, 141–154.
- S.B. 1997. „Z fleksji polskich frazeologizmów. Uwagi o odmianie fraz”. W *Z polszczyzny historycznej i współczesnej*, red. T. Ampel. Rzeszów: Wydawnictwo WSP, 153–162.
- S.B. 1998a. *Materiały do bibliografii frazeologii polskiej. Prace opublikowane w latach 1945–1995*. Poznań: Wydawnictwo WiS.
- S.B. 1998b. „Uwagi o odmianie polskich zwrotów przez czasy”. *Poznańskie Spotkania Językoznawcze* 3: 7–14.
- S.B. 2003a. „Derywacja frazeologiczna jako jeden ze sposobów pomnażania frazeologii współczesnej polszczyzny”. *Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza* 10(30): 7–23.
- S.B. 2003b. *Materiały do bibliografii frazeologii polskiej. Prace opublikowane w latach 1996–2000*. Poznań: Wydawnictwo „Poznańskie Studia Polonistyczne”.
- S.B. 2006a. „Frazeologiczna derywacja syntaktyczna. 1. Nominalizacja polskich zwrotów idiomatycznych przy użyciu formantów rzeczownikowych”. W *Czynić słowami. Studia ofiarowane Krystynie Długosz-Kurczabowej*, red. H. Karaś. Warszawa: Wydział Polonistyki UW, 41–50.
- S.B. 2006b. „Frazeologiczna derywacja syntaktyczna. 3. Uwagi o adiektywizacji polskich zwrotów idiomatycznych z czasownikiem tranzytywnym”. W *Z zagadnień frazeologii, stylistyki i kultury języka*, red. S. Bąba, i P. Fliciński. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 11–21.
- S.B. 2007. „Frazeologiczna derywacja syntaktyczna. Adiektywizacja polskich zwrotów idiomatycznych”. W *Z przeszłości i teraźniejszości języka polskiego. Księga pamiątkowa dedykowana Teresie*

- Friedelównie*, red. J. Kamper-Warejko, J. Kulwicka-Kamińska, i K. Nowakowska. Toruń: Wydawnictwo UMK, 247–257.
- S.B. 2008a. *Materiały do bibliografii frazeologii polskiej. Prace opublikowane w latach 2001–2005*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- S.B. 2008b. „Zwroty dokonane w normie frazeologicznej współczesnego języka polskiego”. W *Słowo. Tekst. Czas*, 9. *Człowiek w przestrzeni słownika i tekstu. Materiały IX Międzynarodowej Konferencji Naukowej, Szczecin, 8–10 listopada 2007 r.*, red. M. Aleksiejenko, i M. Hordy. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe USz, 469–477.
- S.B. 2009. *Frazeologia polska. Studia i szkice*, red. P. Fliciński, i K. Skibski. Poznań: Wydawnictwo „Poznańskie Studia Polonistyczne”.
- S.B. 2012. *Komentarze frazeograficzne*, red. P. Fliciński. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- S.B., G. Dziamska, i J. Liberek. 1995. *Podręczny słownik frazeologiczny języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- S.B., i J. Liberek. 1992. *Mały słownik frazeologiczny współczesnego języka polskiego*. Warszawa: Spółka Wydawniczo-Księgarska.
- S.B., i J. Liberek. 1994. „Zmiany znaczeń frazeologizmów”. W *Język a współczesne społeczeństwo polskie. Materiały z sesji naukowej zorganizowanej dla uczczenia 75. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości (9 i 10 listopada 1993 r.)*, red. Z. Zagórski. Poznań: Wydawnictwo PTPN, 9–18.
- S.B., i J. Liberek. 2001. *Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- S.B., i J. Liberek. 2002. „O sposobach pomnażania zasobu frazeologicznego współczesnej polszczyzny”. W *Słowo. Tekst. Czas VI. Nowa frazeologia w nowej Europie. Materiały VI Międzynarodowej Konferencji Naukowej (Szczecin, 6–7 września 2001 r., Greifswald 8–9 września 2001 r.)*, red. M. Aleksiejenko, W. Mokijenko, i H. Walter. Szczecin–Greifswald: Wydawnictwo Naukowe USz, 347–355.
- S.B., i J. Liberek. 2010. *Popularny słownik frazeologiczny* (CD-Rom). LexLand.
- S.B., i J. Liberek. 2011. *Ze studiów nad frazeologią współczesnego języka polskiego*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- S.B., i S. Mikołajczak. 1973a. „Parenteza we współczesnej prozie polskiej (klasyfikacja i funkcje)”. *Studia Polonistyczne* 1: 7–32.
- S.B., i S. Mikołajczak. 1973b. „O orzeczeniu szeregowym”. *Poradnik Językowy* 3: 117–128.
- S.B., i S. Mikołajczak. 1975. „Funkcje stylistyczne parentezy w «Pamiętniku starego subiekta» w «Lalce» Bolesława Prusa”. *Studia Polonistyczne* 2: 59–69.
- S.B., i S. Mikołajczak. 1981. „Parenteza w polskiej liryce współczesnej”. W *O języku literatury*, red. J. Bubak, i A. Wilkoń. Katowice: Wydawnictwo UŚ, 79–105.
- S.B., i A. Piotrowicz. 1994. „Poznańska frazeologia regionalna”. W *Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny. Tom I. Materiały II Kolokwium Językoznawczego Szczecin 16–18 września 1992 r.*, red. M. Białoskórska, i S. Kania. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe USz, 111–122.
- S.B., i M. Szczyszek. 2000. „«Drinkowicz»”. *Język Polski* 3–4: 207–211.
- S.B., i M. Szczyszek. 2006. „«Protestant», «protestowicz», «protestator»”. *Język Polski* 2: 137–143.
- S.B., i M. Szczyszek. 2007. „Żywotność formantu «-ość» i innych wykładników kategorii nomina essendi we współczesnej polszczyźnie”. W *Słowotwórstwo i tekst*, red. V. Maldiejewa, i Z. Rudnik-Karwatowa. Warszawa: SOW, 19–27.

- S.B., i M. Szczyszek. 2008. „Derywaty z przyrostkiem «-ol» we współczesnej polszczyźnie”. W *Wokół znaczeń i słów II. Z problemów słowotwórstwa. Materiały drugiej konferencji językoznawczej poświęconej pamięci Profesora Bogusława Krei*, red. J. Maćkiewicz, i E. Rogowska-Cybulska. Gdańsk: Wydawnictwo UG, 71–80.
- S.B., i B. Walczak. 1992. *Na końcu języka: poradnik leksykalno-gramatyczny*. Warszawa–Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Literatura podmiotowa i inne publikacje

- Buttler, D. 1975. „Typy łączliwości leksykalnej wyrazów”. *Prace Filologiczne* 25: 387–395.
- Buttler, D. 1981. „O zjawiskach derywacji we frazeologii”. *Poradnik Językowy* 5: 229–237.
- Buttler, D. 1982. *Kultura języka polskiego. Zagadnienia poprawności leksykalnej*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Buttler, D., H. Satkiewicz, i H. Kurkowska. 1971. *Kultura języka polskiego. Zagadnienia poprawności gramatycznej*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Buttler, D., i H. Satkiewicz. 1960. „O typach błędów frazeologicznych”. *Poradnik Językowy* 1: 49–67.
- Dziamska-Lenart, G. 1995. „Antonimiczne modyfikacje stałych związków wyrazowych”. W *Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny, 2. Materiały III Kolokwium Językoznawczego. Skrzynki, 13–16 września 1993 r.*, red. M. Białoskórska, i A. Belchnerowska. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe USz, 199–207.
- Dziamska-Lenart, G. 1996. „O sposobach rozszerzania łączliwości leksykalnej frazeologizmów (na materiale felietonów prasowych)”. *Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza* 3(23): 132–158.
- Dziamska-Lenart, G. 1998. „Frazeologiczne innowacje parafrazujące”. W *Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny, 4. Materiały VI Kolokwium Językoznawczego. Gniezno, 26–28 września 1996 r.*, red. M. Białoskórska. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe USz, 87–99.
- Dziamska-Lenart, G. 2004a. *Innowacje frazeologiczne w powojennej felietonistyce polskiej*. Poznań: Wydawnictwo „Poznańskie Studia Polonistyczne”.
- Dziamska-Lenart, G. 2004b. „Zmiany schematów syntaktycznych wybranych związków frazeologicznych”. W *Frazeologia słowiańska i inne płaszczyzny systemu językowego*, red. J. Baroszevska, W. Mokijenko, i H. Walter. Gdańsk: Wydawnictwo Naukowe USz, 25–30.
- Dziamska-Lenart, G. 2018. *Frazeografia polska. Teoria i praktyka*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Dziamska-Lenart, G., i J. Liberek (red.). 2013. *Perspektywy współczesnej frazeologii polskiej. Między teorią a praktyką frazeograficzną*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Dziamska-Lenart, G., i J. Liberek (red.). 2016. *Perspektywy współczesnej frazeologii polskiej. Geneza dawnych i nowych frazeologizmów polskich*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Kosek, I., M. Czerepowicka, i S. Przybyszewski. 2020. *Verbel: elektroniczny słownik paradygmatów polskich frazeologizmów czasownikowych: teoria, problemy, prezentacja*. Olsztyn: Wydawnictwo UWM.
- Lewicki, A.M. 1981. „Derywacja frazeologiczna – najwyższy współcześnie stopień abstrakcji w poznaniu zasobu frazeologicznego języka polskiego”. W *Pojęcie derywacji w lingwistyce*, red. J. Bartmiński. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 71–89.

- Liberek, J. 2004. „O Profesorze Stanisławie Bąbie i jego drodze naukowej”. W *Studia nad polszczyzną współczesną i historyczną. Prace dedykowane Profesorowi Stanisławowi Bąbie w 65-lecie urodzin*, red. J. Liberek. Poznań: Wydawnictwo „Poznańskie Studia Polonistyczne”, 15–30.
- Liberek, J. 2015. „Profesor Stanisław Bąba (5 IX 1939 – 25 VIII 2014)”. *Język Polski* 3: 207–213.
- Liberek, J. 2015. „Profesor Stanisław Bąba jako człowiek i badacz języka (5 IX 1939 – 25 VIII 2014)”. *Problemy Frazeologii Europejskiej* 10: 181–195.
- Liberek, J. 2016. „Wspomnienie o śp. Profesorze Stanisławie Bąbie wygłoszone na żałobnym posiedzeniu Rady Wydziału Filologii Polskiej i Klasycznej 24 września 2014 roku”. W *Perspektywy współczesnej frazeologii polskiej. Geneza dawnych i nowych frazeologizmów polskich*, red. G. Dziamska-Lenart, i J. Liberek. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.